

HET LEVEN GEWEKT BIJ OUDERDOM EN DEMENTIE

Het verhaal van de arme Lazarus en de rijke man doet in eerste instantie denken aan een sprookje: "Er was eens..." zo begint het. Jezus vertelt dit verhaal: "Er was eens een rijke man..." Deze eerste woorden zeggen ons direct: dit is geen historisch relaas, maar een gelijkenis. Het doel van het verhaal is niet historie, maar urgentie. Het port, het wringt, het wroet en doet pijn. Het zet je aan het denken. Als dat niet bij u gebeurt, heeft het zijn doel gemist.

Het verhaal is hard. Het begint cynisch, sarcastisch bijna. Zo horen we dat de rijke man in purperen gewaden en fijn linnen gekleed is; Lazarus is slechts bedekt met zweren. De rijke man viert dagelijks uitbundig feest; Lazarus hoopt nog wat restjes te krijgen, maar ontvangt alleen honden die zijn zweren likken; nota bene beesten die in de joodse traditie als onrein werden gezien. De rijke man sterft en wordt netjes begraven; bij Lazarus blijft het slechts bij het eerste.

Jezus vertelt deze gelijkenis om het leven, óns leven, op scherp te zetten. Het evangelie is liefde, maar liefde is niet zachtgekookt. Liefde zet ons leven juist op scherp.

Ik ben werkzaam als predikant-geestelijk verzorger voor mensen met dementie. Ik denk dat hun situatie iets van deze gelijkenis kan blootleggen. Deze gelijkenis gaat immers over de waarde van een mens. De waarde van een onaanzienlijk mens, Lazarus. Zo wordt ook nog wel eens getwijfeld aan de waarde van iemand met dementie, of als je zelf dementie hebt: ben ik nog wel van waarde?

We leven immers in een cognitieve maatschappij. De cognitieve capaciteiten van de mens worden zeer hoog gewaardeerd. Het denken heeft een hoge plaats. De maatschappij is ingericht op deze capaciteiten van het denken: efficiëntie, doelmatigheid en functionaliteit zijn bepalend. Je moet wel kunnen presteren.

Als die capaciteiten echter wegvallen, zoals bij dementie gaandeweg steeds meer het geval is, roept dat de vraag op: welke waarde heb je nog, als je niet meer goed kunt denken? Zelfs de vraag: ben je dan nog wel iemand?

Je kunt gaan menen dat als je dementie hebt, je beter dood kunt zijn. Zolang slechts je cognitieve capaciteiten van waarde zijn en je die langzaam verliest, word je gaandeweg immers waardeloos.

Gauw genoeg heerst er in kerkelijke kring verontwaardiging over deze manier van denken. Natuurlijk ben je nog van waarde als je dementie hebt: je bent immers kind van God.

Toch leeft de maatschappelijke focus op cognitieve capaciteit stiekem ook bij ons in de kerk. Als je niet meer begrijpt wat er gebeurt, hoor je er niet meer bij. Wel een beetje, maar niet helemaal.

Zo hoor ik van mensen met dementie dat zij geen bezoek meer krijgen, misschien ook niet meer van de dominee. Wat heeft het voor zin? De man weet niet eens meer wie hij is en is zijn bezoek al vergeten, voordat de dominee weer buiten staat. Kerkdiensten zijn te moeilijk geworden; hij begrijpt er niets van en tijdens de eucharistie stopt hij het stukje brood in zijn broekzak. Beschamend voor iedereen, ook voor de man zelf.

Willen we daadwerkelijk dat mensen met dementie beter af zijn, en dan niet dood, maar levend, dan betekent dat hen volwaardig deel laten zijn van het lichaam van Christus. Dat betekent hen zelfs jouw leraar laten zijn in het volgen van Jezus.

Dat betekent dat ieder mens oneindig kostbaar is, omdat hij geschapen is naar Gods beeld. Zelfs kun je zeggen dat we in iedere ontmoeting met de ander God kunnen ontmoeten, omdat Hij zijn levensadem in ieder mens blaast. Iedere ontmoeting is dus een heilige ontmoeting, los van welk beroep die persoon heeft, of hij status heeft of niet, of zij nog kan presteren. Dat betekent de ander niet zien als middel, voor liefde, voor vriendschap, voor bevestiging, voor carrière, voor aanzien, voor geluk, maar daadwerkelijk als doel op zichzelf. De ander als doel op zich, die jouw liefde waard is.

Mensen met dementie leren ons ook om af te dalen zoals Jezus afdaalde, naar ontmoetingen die schijnbaar betekenis- of waardeloos zijn, omdat iemand je niet begrijpt of herkent, maar daar toch te zijn. Zo tref ik vaak genoeg mensen, die weinig of niets terugzeggen. Die mij niet herkennen. Die mij kort gezegd het gevoel geven dat het bezoek waardeloos is. Dat mijn functie als predikant op dat moment niets toevoegt. Dat ik liever even opschuif naar de persoon daarnaast, die tenminste lekker meepraat. Maar dan toch daar te zijn, met alle onrust die in mij is. Om zonder woorden verbonden te zijn, van ziel tot ziel. Afdalen uit je hoofd, in je hart, je hele lijf; je ziel.

Mensen met dementie houden je ook een spiegel voor: of je nu oud bent of jong, gezond of levend met ziekte: je bent waardevol, hoe dan ook! Daarvoor hoeft je niet te presteren, carrière te maken of veel Facebook likes te krijgen.

Jezus wijst ons in deze gelijkenis van Lazarus op de urgente liefdesboodschap om jezelf te aanvaarden, om de ander daadwerkelijk als gelijke te zien, om in de ander zelfs Jezus zelf te zien.

Ik moet zeggen: ik leer dat het meest van mensen die als Lazarus worden gezien: als onaanzienlijk, zoals mensen met dementie. U leert dat hier, bijvoorbeeld tijdens jullie Open Huis op 1^e Kerstdag, waarbij je mensen ontmoet die wellicht gezien worden als waardeloos of minderwaardig, of zichzelf zo zien. Of in de Taalgroep in jullie kerk, of in De Kloof. We leren dat van elkaar als gemeenschap, dat ieder erbij mag horen: jong en oud, arm en rijk, hoog- en laagopgeleid: in de kerk is ieder gelijk, is ieder deel van het lichaam van Christus.

Vandaag vieren we eucharistie. Vroeger, als kind, had ik niets met het Heilig Avondmaal, zoals dat destijds bij ons in de kerk heette. Wanneer mijn broer en ik thuis, voordat we naar de kerk gingen, vier in plaats van drie snoepjes op het aanrecht zagen liggen, zeiden we tegen elkaar: 'Nee he, Avondmaal vanmorgen.' We kregen één snoepje extra, om de dienst door te komen. Als kind mochten wij niet deelnemen en het Avondmaal zei me niks, enkel verveling.

Nu is dat helemaal anders. Eucharistie vieren is voor mij een intense ervaring geworden. Zelf inmiddels predikant in verpleeghuizen waar voornamelijk mensen met dementie wonen, mag ik het brood uitdelen aan de bewoners.

Na eerst voorin de zaal de woorden gesproken te hebben die Jezus bij zijn laatste avondmaal sprak en het brood gebroken te hebben, mag ik iedere aanwezige langsgaan om het brood uit te reiken. Dat vind ik ontroerend en diepgaand. Ik moet daarbij letterlijk afdalen, naar de mensen die vaak in een rolstoel zitten, of niet kunnen opstaan. Afdalen, om elkaar te ontmoeten, in liefdevolle verbondenheid, oog in oog. Eucharistie vieren, als teken van

verbondenheid met Jezus, en met elkaar. Het is hét teken van Jezus dat wij omzien naar elkaar, elkaar als waardevol beschouwen en elkaar zien als doel op zich. Ieder hoort erbij, is deel van het lichaam van Christus, wie je ook bent. Je hoort erbij. In het brood en de wijn komt Jezus ons nabij: door deze tekenen verbindt Hij zich met ons, én met elkaar. Het is het evangelie in optima forma.

Soms moet je daarvoor schijnbaar onbegaanbare wegen gaan, ook in de kerk, om van Gods Koninkrijk te getuigen, om die mooie woorden vlees en bloed te laten worden. Zo fluisterde een dochter mij tijdens een eucharistieviering met mensen met dementie in mijn oor: 'Wil je deze aan mijn moeder geven, in plaats van het stukje brood? Anders neemt ze het niet aan.' Ik zag in haar hand een KING-pepermuntje.

Een moment was ik overrompeld, maar snel keerde ik terug naar de orde van de dag en de dienst. Ik nam het peppermuntje met de toepasselijke opdruk aan, gaf het aan haar moeder met dementie en zei: 'Lichaam van Christus.'

God keert de wereld om. Hij laat de onaanzienlijken aanzienlijk zijn. Soms laat Hij zomaar zien dat we de hoop niet moeten verliezen, dat we moeten blijven omzien naar hen die dat niet waard lijken, ja dat zij ons juist God kunnen laten kennen en ervaren. Dat er in die ontmoetingen wonderen kunnen gebeuren.

Zo ontving ik onlangs dit bijzondere verhaal, waarmee ik wil afsluiten als onderstreping en bijzonder getuigenis van deze boodschap [Adri Tijman]:

Het leven was mijn tante niet gunstig gezind. In haar jeugdijaren had ze veel met ziekte te kampen, en ze verloor Hans - het enige kind dat ze had - toen hij zeven jaar oud was. Haar man was fabrieksarbeider, en op een middag kwamen ze mijn tante vertellen dat hij dood was, veertig jaar oud. Voor zover ik dat kan beoordelen is haar leven nadien kleurloos geweest, en enige relatie met God was er niet. Ze was pas zeventig jaar oud toen ze werd opgenomen in een verzorgingshuis in Deventer: ze had dementie in ernstige mate. Ik was praktisch de enige die haar bezocht, eenmaal per vijf of zes weken. Dat was niet al te vaak maar de afstand werkte ook niet mee. Ze kon zich het huis nog herinneren waar ze als kind had gewoond, en er was nóg een gebeurtenis op de harde schijf achtergebleven: het overlijden van haar zoon Hans. Het was nog steeds een zwarte schaduw over haar bestaan, en het maakte haar zo verdrietig. Een gesprek was nauwelijks mogelijk, omdat haar zinnen niet verder kwamen dan een of twee losse woorden. Ik had de gewoonte haar in de auto mee te nemen voor een rit in de omgeving, en we hadden altijd dezelfde route: over de IJsseldijk naar Wijhe, daar met de pont over de IJssel en via de tegenoverliggende IJsseldijk weer terug naar Deventer. Daar, met het uitzicht over de rivier en op de stad dronken we koffie, aten appelgebak, en werd het samenzijn afgerond met een glaasje advocaat met slagroom. Ik vroeg haar eens wat de kerk met de twee torens aan de overkant van de rivier eigenlijk betekende. "Van 't geleuf", was haar antwoord. Ik vertelde haar, dat zij als klein meisje in die kerk was gedoopt, maar ze keek glazig, en het zei haar niets. Toen zei ik: "Tante, u bent altijd zo verdrietig en u voelt zich altijd zo alleen. We moeten een afspraak met elkaar maken. We moeten vragen of Jezus zich over u wil ontfemen. Of hij u wil helpen over dat verdriet heen te komen en u weer blijdschap te geven in het leven. Maar het zou wel eens kunnen dat u vergeet daarvoor te bidden, maar ik zal het ook doen. Ik zal u blijven steunen in het gebed." Dezelfde glazige blik, en geen reactie. Ze begreep totaal niet waar ik het over had. De volgende keer herhaalde zich hetzelfde ritueel, en hetzelfde gesprek. Zo ging dat maar door, jaar in, jaar uit, zonder dat ze ooit reageerde. Zelfs niet met één enkel woord!

Tien jaar later zaten we op een vrijdagmiddag in een dorpscafé in Den Nul, ergens aan de IJssel. We zaten met ons tweeën in de cafézaal, en plotseling was het alsof de bliksem insloeg. Iets dat uit medisch oogpunt tot de onmogelijkheden gerekend moet worden, gebeurde. Mijn tante trad buiten haar dementie, en was normaal! Terwijl ze in haar koffie roerde vertelde ze mij, hoezeer ze het op prijs stelde dat ik haar regelmatig kwam opzoeken. Dat ik haar rondreed, we samen koffie dronken en appeltaart aten. Dat ik met haar praatte en dat haar dat enorm stimuleerde. "Als je me weer terug hebt gebracht naar het tehuis, dan ben ik weer helemaal opgeladen, en kan ik er weer wéken tegen! En ik weet ook dat je altijd voor mij hebt gebeden; maar wat je niet weet, is dat ik ook altijd voor jou heb gebeden!" Ik was perplex. Niet alleen omdat mijn tante tegen mij sprak en de manier waarop, maar ik was vooral geschokt door de manier waarop de Heilige Geest tot mij sprak. "Adri, je hebt je om je tante bekommerd. Je hebt langdurig en oprecht voor haar gebeden, maar je hebt niet echt geloofd dat ik wat kon uitrichten in de staat waarin zij verkeerde. Je hebt véél te klein over mij gedacht, maar ik ben veel groter dan jij denkt!" Het gesprek met mijn tante Anne duurde misschien maar vijf of tien minuten; toen was het over en de dementie sloeg weer toe.

Ik heb tien jaar met haar gesproken over Jezus, en tien jaar voor haar gebeden. Op deze bijzondere vrijdag liet God mij zien dat zelfs de mensen met vergevorderde dementie door hem bereikt en gered kunnen worden. God is inderdaad véél groter dan wij denken of beseffen. Het was met recht een bijzondere vrijdag, want het was de laatste keer dat ik mijn tante zag. Drie dagen later overleed ze plotseling. Een vrouw die bij haar volle verstand Jezus niet kon vinden, werd door Jezus gevonden in haar dementie.

Tim van Iersel

Gelezen: Lucas 16, 19-31